

OPETTAJAN OHJE

AIHE: Terveysilmiöt ja tiedon luotettavuus	LAITTEET JA MATERIAALIT: Mobiililaite tai tietokone
LUOKKA-ASTE: 9	SOVELLUS: Forms
KALENTERIN KOHTA: 65	LYHYT KUVAUS: Tutustutaan ajankohtaisiin terveystietoihin, arvioidaan tiedon luotettavuutta yhden tai useamman ajankohtaisen aiheen osalta Forms-kyselyllä. Tulkitaan tuloksia yhdessä. Ajan puitteissa tutustutaan julkkisten ja vaikuttajien jakaman tiedon luotettavuuteen, misinformaatioon ja disinformaatioon sekä algoritmin ja vahvistusharhan vaikutukseen.
AIKATAULUEHDOTUS: 1-2 oppituntia	
OPPIAINEET: terveystieto	

Digitaitokalenterin kohta 65

Keskustellaan ajankohtaisista terveystiedoista ja arvioidaan saatavan tiedon luotettavuutta.

Pedagogiset vinkit

Esitysmateriaalissa on keskustelu- ja tehtävämateriaalia kahdelle oppitunnille, mutta tarpeen tullen Ajankohtaiset terveystiedot ja niihin liittyvä tiedon luotettavuuden arviointi-tehtävän ehtii tehdä yhden oppitunnin aikana. Oppilaat voi halutessaan ohjeistaa toimimaan tehtävässä yksin tai pareittain.

Oppilaille voi antaa etukästehtäväksi seurata terveyteen liittyvää viestintää käyttämässään medioissa esimerkiksi viikon ajan. Opettaja voi sopia opetusryhmiensä kanssa tarkemmin, miten seuranta dokumentoidaan. Vastaantulevista terveyteen vaikuttavista aiheista kannattaa ottaa ylös vähintään asiasanoja tai otsikoita, joista käy ilmi aihepiiri (esim. ravitsemukseen liittyvät trendit, voimakkaasti leviävät tartuntataudit, sää tai muut ympäristöolosuhteet, turvallisuuden tunteeseen vaikuttavat asiat).

Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteissa 2014 tiedon luotettavuuden arviointia käsitellään tavoitteessa 8:

T8 Ohjata oppilasta tunnistamaan ja tarkastelemaan kriittisesti terveyteen ja sairauteen liittyviä ilmiöitä, niihin liittyviä arvoja ja normeja sekä arvioimaan tiedon luotettavuutta ja merkitystä.

Tämän lisäksi tiedonhakua käsitellään tavoitteessa 6 ja terveyteen liittyvän viestinnän vaikutuskeinoja ja luotettavuutta tavoitteessa 12 (POPS 2014).

Sisältöalueet:

S3 Terveys, yhteisöt, yhteiskunta ja kulttuuri

Laaja-alaiset osaamisalueet:

L4 Monilukutaito

L5 Tieto- ja viestintäteknologinen osaaminen

Keskeiset käsitteet

Media = mediasisällöt (esim. teksti, kuva, video), niitä välittävät välineet (esim. puhelin, televisio, radio, kirja, lehti), niiden muodostamat ympäristöt (esim. sosiaalinen media) tai mediaa tuottavat tahot (mediatoimiala)

Misinformaatio = Tahattomasti leviävä väärä tieto.

Disinformaatio = Tarkoituksellisesti levitetty vääristetty, valheellinen tai harhaanjohtava tieto.

Algoritmit = Sääntöjoukko, jonka mukaan verkkosivuilla ja sosiaalisen median palveluissa valikoidaan, mitä sisältöä käyttäjälle näytetään tai suositellaan. Näytettävään sisältöön vaikuttaa se, mistä käyttäjät ovat kiinnostuneita ja keiden kanssa he ovat yhteydessä verkossa.

Vahvistusharha = Ajattelun vinouma eli taipumus huomata ja omaksua median sisältövirrasta asioita, jotka sopivat omaan maailmankatsomukseen ja olemassa oleviin käsityksiin. Saman ilmiön vuoksi on tavallista karsastaa tietoa, joka on ristiriidassa omien näkemysten kanssa.

Työskentelyohjeet

Ajankohtaiset terveysilmiöt mediassa

Erilaiset terveyteen vaikuttavat ilmiöt näkyvät uutisissa ja sosiaalisessa mediassa.

- » **Vuosittain** tiettyyn aikaan esimerkiksi:
 - o Sinilevähävainnoista raportointi varsinkin loppukesästä
 - o Uutiset liikenneonnettomuksista ensimmäisten luukkaiden tultua
- » **Trendit**, jotka voivat olla pitkäänkin pinnalla:
 - o Elintapoihin liittyvät trendit: esimerkiksi ravitsemuksessa ketodieetti, vegaanisuuden suosion kasvu tai personal trainer -palveluiden yleistyminen.
 - o Erilaisiin aatteisiin tai arvoihin perustuvat trendit: esimerkiksi kestävä kehitys tai omasta hyvinvoinnista huolehtiminen.
- » **Akuiitit** terveyteen ja turvallisuuteen liittyvät tilanteet Suomessa ja maailmalla:
 - o Pinnalla vain hetken aikaa: esimerkiksi ääriolosuhteet tai voimakkaat luonnonilmiöt ja niiden seuraukset.
 - o Pinnalla hieman pidempään: esimerkiksi uudet epidemiat tai pandemiat.

Kuva: Bing Image Creator / DALL-E 3

Ensimmäisenä pohditaan erilaisia terveyteen liittyviä aiheita mediassa.

Ajankohtaiset terveysilmiöt mediassa

Mihin terveyteen liittyviin aiheisiin olet viime aikoina törmännyt mediassa?

- Huomaamasi aiheet voivat suurestikin poiketa esimerkiksi vieressä istuvan luokkatoverin näkemistä sisällöistä.
- Algoritmit ja vahvistusharha vaikuttavat siihen, mitä mediasisällöjä sinulle näytetään tai mitä huomaat isosta joukosta sisältöjä.

Valitaan yksi tai muutama terveysilmiö, jota tarkastellaan myöhemmin yhdessä Tiedon luotettavuuden arviointi -tehtävässä.

Kuva: Bing Image Creator / DALL-E 3

Keskustelua oppilaiden kanssa. Tässä kohtaa voidaan myös käydä katsomassa uutisotsikoita esimerkiksi YLE:n sivuilta ja miettiä, mitkä kaikki liittyvät jollakin tavalla terveyteen.

Luotettavaa vai uskottavaa tietoa?

- Faktat ja mielipiteet voivat helposti sekoittua verkossa.
- Mediasisällöt muovaavat ihmisten käsityksiä asioista ja suuntaavat toimintaa.
- Sisältöjen tulkintaan ja niihin reagoimiseen vaikuttaa se, pitääkö sitä tosiasiana vai mielipiteenä.

Keskustelukysymyksiä:

- Mistä luotettavan tiedon tunnistaa?
- Mikä tekee tiedosta uskottavaa?
- Mistä tietää, kettä tai mitkä tahot ovat luotettavia tiedonlähteitä?

Creative Commons lisensoitu: CC BY 4.0.
creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.fi

UUDET LUKUTAIDOT

Onko tieto luotettavaa vai uskottavaa? Luotettavan tiedon tunnusmerkkejä ovat mm. asiantuntijuus (kuka on kirjoittanut, missä tieto on julkaistu jne.), puolueettomuus (objektiivista tietoa, mainontaa vai mielipiteen esittämistä eli mikä tarkoitus tiedolla on, tiedon ja eri näkökulmien määrä), oikeellisuus (onko verrattavissa muihin tietolähteisiin tai

olemassa olevaan perustietoon, lähteet, tekstin virheettömyys) sekä ajankohtaisuus (selviääkö, milloin tieto on julkaistu tai päivitetty, vähän aiheesta riippuen tieto voi vanheta hyvinkin nopeasti).

Tehtävä 1:

Tiedon luotettavuuden arviointi

1. Hae tietoa ajankohtaisesta terveysilmiöstä. Valitse yksi nettisivu, jota tarkastelet tarkemmin.
2. Lue valitsemasi tietolähde läpi.
3. Vastaa tietolähteen pohjalta opettajasi jakamaan Forms-kyselyyn tiedon luotettavuuden arvioinnista.
4. Jos ehdit, voit verrata arviointia vierustoverin kanssa.
5. Lopuksi Forms-kyselyn tuloksia tarkastellaan yhdessä.

Tehtävä 1:

Opettajan ohjeen lopun oheismateriaaleista löytyy linkki valmiiseen Forms-lomakkeeseen. Avaa linkki ja tee itsellesi kyselystä kaksoiskappale. Jaa oppilaille linkki kyselyyn. Oppilaat tekevät tehtävän 1 Forms-lomakkeeseen.

Tiedonhaku ja lomakkeeseen vastaaminen

taphtuu sähköisesti mobiililaitteella tai tietokoneella. Voitte luokassa yhdessä päättää, mitä

aihetta tai aiheita käsittelette ajankohtaisina terveysilmiöinä. Forms-lomakkeeseen voi vastata yksin tai parin kanssa.

Kun kaikki oppilaat ovat ehtineet vastata Forms-kyselyyn, voidaan yhdessä tutustua vastausten yhteenvedon. Forms luo automaattisesti kuvaajat monivalinta- ja valintaruutukysymyksistä. Tuloksia voi tarkastella tiivistelmästä tai kysymys kerrallaan.

Loput esitysmateriaalin diat syventävät asiaa. Ne voidaan jättää pois, käydä läpi koko luokan kanssa tai käyttää ylöspäin eriyttävänä materiaalina.

Tehtävä 2:

Luotettavaa vai uskottavaa tietoa? 1/2

Tarkastelkaa julkkisen tai vaikuttajan verkossa jakamaa uutista tai sisältöä.

- » Miksi arvelette henkilön jakaneen sisällön?
- » Mihin tai keihin sisältö pyrkii vaikuttamaan?
- » Mitä alkuperäisestä uutisesta tai muusta sisällöstä jää kertomatta tai tuodaanko siihen jotakin lisää?
- » Millaisen näkökulman jakaja kannustaa ottamaan asiaan?
- » Kuka hyötyy, jos tieto tai näkökulma leviää eteenpäin? Entä kenelle siitä voi olla haittaa?
- » Pitääkö tieto paikkansa, ja millä tavoin sen voisi päätellä? Laatikaa tarkistuslista, jonka avulla tiedon ja sen lähteen luotettavuutta voi tarkastella.

Creative Commons Lisenssi: CC BY 4.0.
creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.fi

KUOPION KAUPUNKI
KOKKOLA
KOKKOLA
KOKKOLA

UUDET
LUKUTAIDOT

Julkkisten ja vaikuttajien vaikutuksesta, misinformaatiosta ja disinformaatiosta.

Tehtävä 2:

Luotettavaa vai uskottavaa tietoa? 2/2

Verkossa leviää myös väärää tai valheellista tietoa.

- » Pohtikaa ilmiön seurauksia yksilöiden ja yhteiskunnan näkökulmasta.
- » Tarkastelkaa esimerkkejä misinformaatiosta ja/tai disinformaatiosta.

Creative Commons Lisenssi: CC BY 4.0.
creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.fi

KUOPION KAUPUNKI
KOKKOLA
KOKKOLA
KOKKOLA

UUDET
LUKUTAIDOT

Algoritmien ja vahvistusharhan viettämissä?

- Omat valinnat median parissa muovaavat sisältöjä, kuten mainoksia, suosituksia ja uutisvirtaa, joita kertyvän datan ja algoritmien vaikutuksesta tarjotaan.
- Teknologioiden, kuten tekoälyn ohella vahvistusharhan kaltaiset psykologiset ilmiöt vaikuttavat sisältöjen kuluttamiseen ja niihin suhtautumiseen. **Itsekkisyys** ja **oman ajattelun** tietoinen tarkastelu kuuluvat mediataitoihin.
- **Algoritmit** ovat sääntöjoukko, jonka mukaan verkkosivulla ja sosiaalisen median palveluissa valikoidaan, mitä sisältöä käyttäjälle näytetään tai suositellaan. Näytettävään sisältöön vaikuttaa se, mistä käyttäjät ovat kiinnostuneita ja keiden kanssa he ovat yhteydessä verkossa.

Creative Commons Lisenssi: CC BY 4.0.
creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.fi

KUOPION KAUPUNKI
KOKKOLA
KOKKOLA
KOKKOLA

Tehtävä 3: Algoritmin ja vahvistusharhan vietävissä?

Perehtykää algoritmien toimintaan.

» Etsi tietoa, miten algoritmit ja toimintasi verkossa muovaa nähtävää sisältöä:

- » uutisia ja mainoksia
- » tiedonhau tuloksia tai
- » saamiasi suosituksia esimerkiksi suoratoistopalveluissa.

» Miten algoritmit vaikuttavat omaan mediasisältöjen käyttöönne?

» Mitä hyötyä ja haittaa algoritmeista voi olla?

Creative commons lisensioitu: CC BY 4.0.
creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.fi

KANSALLINEN AUDIOVISUAALINEN INSTITUUTTI
KAVI: KANSALLINEN AUDIOVISUAALINEN INSTITUUTTI
NATIONAL AUDIOVISUAL INSTITUTE

UUDET
LUKUTAIDOT

Algoritmien vaikutus. Tämä on parasta tehdä pareittain tai ryhmissä, jotta esimerkiksi omia hakutuloksia pääsee vertaamaan toisen hakutuloksiin.

Vahvistusharhan vietävissä?

- Eräs mediasisältöjen tulkintaan vaikuttavista psykologisista ilmiöistä on ajattelun vinouma eli **vahvistusharha**.
- Se tarkoittaa taipumusta huomata ja omaksua median sisältövirrasta asioita, jotka sopivat omaan maailmankatsomukseen ja olemassa oleviin käsityksiin.
- Saman ilmiön vuoksi on tavallista karsastaa tietoa, joka on ristiriidassa omien näkemysten kanssa.

Creative commons lisensioitu: CC BY 4.0.
creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.fi

KANSALLINEN AUDIOVISUAALINEN INSTITUUTTI
KAVI: KANSALLINEN AUDIOVISUAALINEN INSTITUUTTI
NATIONAL AUDIOVISUAL INSTITUTE

UUDET
LUKUTAIDOT

Tehtävä 4: Algoritmin ja vahvistusharhan vietävissä?

Perehtykää vahvistusharhaan.

» Millaisia ennakkoluuloja ja stereotyyppioita tunnistat omassa ajattelussasi?

» Tunnistatko, miten vahvistusharha toimii tutkiessasi esimerkiksi uutisia aiheista, joista sinulla on oma vanha mielipide?

» Mitä haittaa vahvistusharhasta on yksilön tai yhteiskunnan kannalta?

» Miksi siitä pitää olla tietoinen?

Creative commons lisensioitu: CC BY 4.0.
creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.fi

KANSALLINEN AUDIOVISUAALINEN INSTITUUTTI
KAVI: KANSALLINEN AUDIOVISUAALINEN INSTITUUTTI
NATIONAL AUDIOVISUAL INSTITUTE

UUDET
LUKUTAIDOT

Vahvistusharhan vaikutus. Itsetuntemuksen kasvatusta. Tämän voi tehdä yksin pohtien tai vaikka parin kanssa keskustellen.

Oheismateriaalit ja linkit

Forms-kysely tiedon luotettavuuden arviointiin:

<https://forms.office.com/Pages/ShareFormPage.aspx?id=hOQUV7Iou0SmBjZell8NU05jeTFIDRBPh1qzXJ0oDW1UQzY4MVMwUE1WSUIVVVNPWFA0QUhERjA3Uy4u&sharetoken=7xFYrXxSvj1CwSNy07rz>

Linkistä saat luotua itsellesi kopion Forms-kyselystä.

Suurin osa esitysmateriaalista on Kansallinen audiovisuaalinen instituutti KAVI:n julkaisusta **”Polkuja medialukutaitoon** -opas vuosiluokille 7–9”. Materiaalin löydät kokonaisuudessaan osoitteesta https://www.mediataitokoulu.fi/polkuja_ylakoulu.pdf.